

## **LO TAISHON E LOS ARRASIMS**

1                    Nat animau n'es mei gormand a l'arrasim  
                      Que lo taishon qui put a la hagina.  
                      Aus praubes milhòcs que'us debina<sup>1</sup> :  
                      Que nhaspa lo cabelh e que dèisha lo cim.

5                    Ua neit, quan la lua estujada  
                      Deishava pertot esbarjada<sup>2</sup>  
                      L'ompra amistosa deus volurs<sup>3</sup>,  
                      Un taishon vente vueit, gormand com la padena,  
                      Qui de saber causí'us e's sabè plan enténer  
                      Se'n va d'arrasims ros chapar dus tistèths curts.

10                  Aus madurs, dont la pèth tenelha  
                      Embriagats per la doçor  
                      Deus arrais deu só,  
                      Se n'èra anat de dret. Qu'avè pres çò de miéller,  
                      E banlèu, rond com un tambor :  
                      "Se'n cau tornar, ce ditz, que'm vei becar lo jorn."

15                  Mes, com avè la pança que'u pesava :  
                      "Tirem au mei dret, ce ditz. De travèrs  
                      Qu'acorceishi : gàhim pas l'arrenvèrs."  
                      En passar per devath las vits, que las tocava.  
                      Carcadas d'arrasims dinc a tèrra penents,  
                      Que'u hrobivan l'esquia e l'aut que l'esmaliva.  
                      Quan n'an pas set, arrasims son pudents.  
                      De l'arrasclar lo peu com aquò, que'u prusiva,

20                  E, mus arrevirat, que muishava las dents,  
                      Aus arrasims, los insolents,  
                      En díser : "Dèisha'm o que't nhaqui !"  
                      A cada arruada de vits pr'aquiu,  
                      Medisha la cançon : "Dèisha'm o que t'abraqui !"  
                      L'abonde en 'queth moment, que'u hasèva puishiu.

25                  Un còp tornat a casa  
                      Com avèva podut,  
                      Qu'avèva tot lo jorn arroncat com un ase.  
                      L'endoman neit, tot qu'èra debersut.  
                      "Tornem partir, ce ditz ; que n'i damora enquèra

30                  E que son bons." Lo malur<sup>4</sup> qu'èra  
                      Qu'avèn vrenhat.  
                      Arrasims pas mème<sup>5</sup> un punhat.  
                      Qué har ? "Tè, ce ditz, se tornavi

35                  Passar devath las vits ? Com aquò que n'anavi."

35                  Qu'avèn vrenhat.  
                      Arrasims pas mème<sup>5</sup> un punhat.  
                      Qué har ? "Tè, ce ditz, se tornavi

40                  Passar devath las vits ? Com aquò que n'anavi."

45

E que'n va per devath en créser de'n minjar.

Vè t'arrajar !

Arren mei ne'u tocava

E l'esquia que hauçava

En díser dab la votz doceta : "Ací que soi :

Tòca'm, qu'ac voi !"

Que se'n l'èra calut tornar la pança vueita.

Que'u hasè mei que dòu, que'u hasè hrèita,

E l'èr<sup>6</sup> de l'auta neit, nhaspahaut, insolent,

S'èra cambiat en èr<sup>6</sup> dolent.

*Lo qui tot e'u va plan que hè de l'arromère.*

*Quan arren mei ne va que hèn la mina bèra.*

50

Cesari Dauger, *Fablas Gasconas*,  
Ortès, Per Noste, 1999, p. 83-85.

1. debinar : gallicisme per "despresar, descridar".

2. esbarjar : fòrma locau de "esbarrejar".

3. volur : gallicisme per "lairon, panaire, raubador...".

4. malur : gallicisme per "malastre".

5. mème : gallicisme per "quite".

6. èr : gallicisme per "aire".

## VOCABULARI

Taishon : mamifèr plantigrade omnivòr, comun peus bòscs, de la familia deus mustelids com la paquesa, lo gat-putòish, lo huret, l'ermina, las martas.

Hagina : mamifèr carnívòr de peu gris-moret, patabrac, qui viu peus bòscs e sacamandeja los porèrs de nueits.

Cabelh : espiga.

Estujar : escóner, amagar.

Esbarjar : fòrma d'esbarrejar, espandir, esbarrisclar.

Padena : manèita de cosina entà frir.

Chapar : engolir, devorar.

Tistèth : tista ; peiròu.

Curt : shens ansa.

Tenelhar : estar tenut.

Embriagar : assadorar de vin, hartar.

Só : sorelh.

Banlèu : lèu, viste hèit.

Becar : puntar.

Acorcir : gahar lo camin mes cort.

Arrenvèrs : envèrs.

Vit : pè de vinha, soca.

Hrobir : hregar.

Esquia : esquina ; arrea ; arrenha.

Muishar : ensenhar.

Arruada : reng ; rengada.

Debérser : digerir.

Vrenhar : vendemiar ; verenhar ; vronhar.

Vè t'arrajar ! : vè pàisher ! ; vè córrer !

Voi : vòli.

Har dòu : regretar.

Har hrèita : har besonh.

Nhaspahaut : orgulhós ; capquilhat ; desdenhós.

Arromère : quauqu'un de dificile, qui n'es pas jamés content, de mau suportar.

## **COMPRENESON - REFORMULACION**

1. Com es presentat lo taishon e quina sòrta de domaus e hè ?
2. Com comprenetz los vers 5, 6 e 7 ?
3. Que hè lo taishon quan a hamí ?
4. Perqué se'n va quan bèca lo jorn ?
5. Perqué passa per devath las vinhas e çò que's passa lavetz ?
6. Que s'es passat mentre que dromiva ? Qu'arriba donc quan torna a la vinha l'endoman ?

## **COMPRENESON APREGONDIDA**

1. Com es bastida aquera fabla ? En quant de partidas ? Analisatz la versificacion.
2. Com es renduda la malícia deu taishon aus vers 27 e 29?
3. Com son renduts la dificultat preu taishon arregolat de tornar a casa (vers 31 e 32), lo cambiament de situacion (vers 37), e la decebuda deu taishon (vers 42) ?
4. Explicatz la moralà d'aquera fabla.

## **PRACTICA DE LA LENGA**

1. Aquera fabla qu'es contada tota au passat, a despart de l'introduccion e de l'apòlogue. Explicatz donc perqué ditz au vers 10 "se'n va ... chapar".
2. Que i a en aquera fabla duas fòrmas distintas d'imperfèits emplegadas preus verbs "har" e "aver". Trobatz-las.
3. tornatz escriver lo vers 38 en suprimir lo gallicisme.
4. Que i son en aquera fabla un hèish d'expressions idiomaticas. Trobatz-ne cinc.

## **EXPRESSION PERSONAU**

1. Qu'èm adara en ua societat de l'abonde, qui s'a desbrembat çò qu'es la necèra. Las mentalitats que cambian. Qu'ac sentitz ? Com ac jutjatz ?
2. Aquera societat de l'abonde qui es nota, que s'embarra de mes en mes suus sons problèmes, la crisi economica, lo caumatge, la delinquéncia e que desbremba lo tèrç-monde enquèra mes qu'abans. Que pensatz qu'aquò posqui dar ?

## LO TAISHON E LOS ARRASIMS

### COMENTARI

La fabla dab Esòpe e l'epopèia dab Omèr que son los dus genres fondators de la literatura, que l'origina n'es la de l'istòria de l'umanitat, en ua temporada anteriora a l'istòria de las letras. Per caracterizar la fabla, çò de mes simple qu'es de partir de l'etimologia : l'arradic indo-europèa *bha* que significa *parlar*, e d'on vien lo mot latin *fabula*.

L'inventor de la fabla que seré segon la tradicion, Esòpe, esclau frigian deu sègle VI<sup>au</sup> abans J.C. Pr'aquò Esòpe n'era pas un fabulista de mestier. Que's serviva de las fablas entà influenciar la vida deus sons parions. Que'n hasó un instrument politic vertadèr. Los sons racontes que son simples et dirèctes, e las bèstias qu'emponda, que hica en scèna que presentan clarament vertuts e defauts, valors especifícias deus òmis. Aqueth efèit de transparéncia, destinat en permèr a preservar un esclau afranquit de las consequéncias de las soas criticas, que vad lavetz un mejan retoric d'illustrar un discors satiric e morau. En mes de l'intencion politica, de's servir de bèstias que supausa ua sòrta de filosofia implicita qui n'es pas forçadament nocienta : l'idea que l'òmi es ua bèstia au miei de las autas, privilegiat per la soa intel·ligència, segur, mes qui deu atencion e respècte a las autas espéciás.

Los dobles orientaus d'Esòpe que son Bidpai, un savi indian, personatge legendari a qui estó atribuida la composicion de las fablas amassadas dens lo *Pancha Tantra* peus traductors arabes au sègle VIII<sup>au</sup> e Loqman, aut personatge legendari vienut de Pèrsia.

Per estar paraula, raconte e conte, per poder estar fabulosa e embelinanta, qu'es tanben adaptada au temps de mainat e que vad, de fèit, pedagogica. Lhèu pr'amor que vad, segon la tradicion, a las permerias de l'umanitat, la fabla qu'a lo public privilegiat deus mainats de cada generacion. Lo son vestit nocient qu'es un mejan eficaç d'ensenhar las vertats e las certituds d'ua temporada que tòcan aus fonaments originaris de la coneishença. Qu'es pr'amor d'aquò qu'aqueth genre qu'es vadut en permèr ua atruna entà l'educacion deus còishos, dab lo raconte que permet de sedusir e l'apòlogue d'instruïser. Totun, la fabla qu'a mes qu'ua amira pedagogica e que's pòt tanben adreçar aus adultes au nom deu *gai saber*, entà díser vertats sus subjèctes grans. Enlà de vertats aborridas, los autors que destrian peus legedors conduitas navèras, establidas sus la critica e la pensada.

Quan compararam lo modèle esopic e la fabla tau com l'am eretada de Jean de la Fontaine, lo mes gran deus fabulistas francés, la transformacion que pertòca mes que lo passatge de la pròsa au vers. Que concerneish tanben tota la narracion deu raconte fictiu, supòrt de la moralitat finau. Lo conte que s'enriqueish dab dialògues e personatges, la moralà que perlonga lo conte meilèu que l'estanca, dab ua leçon de moralà mes complèxa que la deu modèle. La variacion de la metrica, l'alternança per exemple d'octosillabes, de decasillabes, e d'alexandrins qu'aprovedeish un quaucom de gaujós e de navèth au tractament de la fabla, petit conte animalèr dab ua amira moralista. La moralà, destacada deu raconte per la presa de paraula deu fabulista, que confirma la valor didactica de l'apòlogue e qu'ahorteish la leçon de moralà a tirar peu legedor de l'allegoria plasenta.

Cesari Dauger qu'esperlonga aquera tradicion dab la fabla *lo Taishon e los Arrasims* pareishuda en 1933 dens lo recuelh de las *Fablas Gasconas*. Aquera òbra, com las autas en aqueth recuelh, que son originaus, pr'amor ne s'inspiran pas dirèctament de fablas tradicionaus o anticas com ac hasó la Fontaine. La lenga de l'autor qu'es hòrt rica lexicaument e que i son tanben dens lo tèxte un hèish d'expressions popularas especiaument sabrosas ("gormand a l'arrasim" v.1, "put a la hagina" v.2, "gormand com la padena" v.8, "nhaspahaut" v. 49...). Que cau notar tanben lo caractèr blos d'aquera lenga plapada de hòrt chic de gallicismes. Pr'amor d'aquò, l'òbra de Cesari Dauger qu'es segurament a plaçar au miei de çò que s'escrivó de mes interessant en Gasconha enter la fin deu siècle XIX<sup>au</sup> e la permèra mitat deu sègle XX<sup>au</sup>.

La fabla *lo Taishon e los Arrasims* que pòt estar dividida en tres partidas qui's destrian mercés a l'emplec de temps diferents per l'autor. En permèr l'introduccion (vèrs 1 a 4) qui es ua presentacion au present de l'actor de la fabla : lo taishon. Aquera bèstia qu'es de bon personificar e que hè pensar suu pic a un galapian egoïsta. Lo raconte medish qu'arriba après, qui es tot au passat. L'apòlogue finau enfin, aus dus darrèrs vèrs, qu'es au present com l'introduccion. Que i a ua distincion classica enter lo contaire qui conta ua istòria mes o mensh anecdota au passat, e lo fabulista qui pren la paraula au començament e a la fin, au present, entà díser causas de portada intemporau, e especiaument la morala de la fabla dens l'apòlogue finau.

C. Dauger qu'utiliza com la Fontaine ua alternança de vèrs de longors differentas, dab enqüèra mes de libertat. Que presenta, autanlèu l'introduccion, los tres tipes de vèrs dab los quaus es bastida la fabla : l'octosillabe, lo decasillabe e l'alexandrin. Qu'utiliza tanben aqueths vèrs, redusits de mitat, au cors de la fabla, a saber vèrs de quate, cinc e sheis pès. Que's serveish d'aquera rompedura de ritme entà har sentir la dificultat deu taishon arregolat, hart e desalenat de tornar a casa (vèrs 31 e 32 : "un còp tornat a casa, com avèva podut"; vèrs de sheis pès) o entà soslinhar lo cambiament de situacion (vèrs 37 : "Qu'avèn vrenhat"; vèrs de quate pès) o la suspresa e la decebuda deu taishon qui's tròba de cap a ua vinha vronhada (vèrs 42 : "Vè t'arrajar !" ; vèrs de quate pès). C. Dauger qu'utiliza tanben l'alliteracion, per exemple aus vèrs 27 e 29 ("Dèisha'm o que't nhaqui !", "Dèisha'm o que t'abraqui !"), entà exprimir la malícia deu taishon : alliteracions en dentalas (t,d) e guturalas (q,nh).

La morala d'aquera fabla qu'es intemporau e eternau. Qu'es la critica de l'òmi qui n'es pas jamés satisfèit de çò que possedeish, qui ne'n sap pas coneisher la valor dens l'abonde, qui ne sap pas prevéder ni estauviar entà l'aviéner, e qui's sap solament plànher dens la hrèita.

Honts:

*Encyclopaedia Universalis* – article : Fable.

tdc n°685 deceme de 94.

*L'école des lettres* deu 15 de Seteme de 96.



Ilustración de Frederic Fijac